

Kako roditelji percipiraju utjecaj medija na predškolsku djecu?

Joško Sindik*

SAŽETAK

Roditelji imaju značajnu ulogu u medijskom opismenjavanju djece, a bitan preduvjet medijske pismenosti djece je medijsko opismenjavanje samih roditelja. Kao probleme istraživanja odredili smo utvrđivanje: povezanosti vremena korištenja tri vrste medija (televizije, radija i Interneta), kod roditelja i djece; povezanosti demografskih varijabli s varijablama koje opisuju percepcije i stavove roditelja o načinu i trajanju izloženosti djece utjecajima medija; razlika u varijablama percepcije načina i trajanja izloženosti djece utjecajima medija u odnosu na - stupanj obrazovanja roditelja, te odnosu na broj djece u obitelji. U istraživanju provedenom u četiri dječja vrtića Grada Zagreba i Zagrebačke županije, 371 roditelj je u prigodno sastavljenom upitniku „Predškolska djeca i mediji – roditelji“ procjenjivao izloženost predškolske djece medijima te načinima njihova korištenja. Rezultati su pokazali postojanje pozitivne povezanosti između vremena korištenja tri vrste medija (televizije, radija i Interneta), kod roditelja i njihove djece. Utvrdili smo da u principu starija djeca, te djeca starijih i zaposlenih roditelja, s većim brojem djece u obitelji, provode više vremena s medijima i koriste ih na različite načine. Pronašli smo pozitivnu i značajnu povezanost između razine obrazovanja roditelja i trajanja i načina djetetova korištenja računala. Pokazalo se da se djeca roditelja više i visoke stručne spreme ne razlikuju u odnosu na trajanje i načine korištenja računala, kao i preostalih vrsta medija (televizija, radio, pojedini televizijski programi), u usporedbi s roditeljima srednje stručne spreme. Konačno, utvrdili smo razlike u varijablama percepcije načina i trajanja izloženosti djece utjecajima medija u odnosu na broj djece u obitelji: u obiteljima s većim brojem djece, djeca dugotrajnije i na različite načine konzumiraju različite vrste medija (televiziju, radio, računalo) u odnosu na djecu iz obitelji s manjim brojem djece.

* Sindik, Joško, Institut za antropologiju, Zagreb, Institute for Anthropological Research, Zagreb; josko.sindik@zg.t-com.hr

Ključne riječi: predškolsko dijete, roditelji, mediji, medijska pismenost

Uvod

Razvoj medija čini sve značajnijim pitanja vezana uz utjecaj medija na konzumente medijskih sadržaja, a osobito djecu, kao najosjetljiviji dio populacije. Djeca provode u prosjeku 3 do 4 sata dnevno uz televiziju i druge medije, dakle najveći dio slobodnog vremena (Ilišin, Marinović Bobinac i Radin, 2001), a istovremeno nemaju oblikovan kritički odnos prema medijskim sadržajima, te su podložnija i više izložena njihovim štetnim posljedicama. Dob je specifična značajka koja djecu čini najranjivijim dijelom populacije, a pritom su i unutar određene skupine djece dobne razlike iznimno važne. Naime, sposobnosti razumijevanja i otvorenost za sve novo razlikuju kod djeteta od pet, deset ili petnaest godina. Utjecaj masovnih medija ovisi o stupnju i načinu njihova korištenja odnosno konzumiranja. Iznimno bitnu ulogu u izlaganju djece medijskim utjecajima imaju njihovi roditelji, pa je jedan od preduvjeta upravljanja utjecajima medija na djecu poznavanje mišljenja roditelja o izloženosti i poželjnosti efekata koje određeni medijski sadržaji imaju na djecu. Polazište u analizi medijskih utjecaja, daju nam društveni znanstvenici, koji su razvili nekoliko teorija utjecaja masovnih medija na konzumente. Teorije utjecaja masovnih medija na javno mnijenje isprva su bile usmjerene na izravne učinke, smatrajući publiku tek pasivnim primateljem (Rihtar, Milas i Burušić, 2000). Takve su bile teorije «silver bullet» (Berelson i sur., 1954; prema Sears, 1993), model ograničenih učinaka ili zakon minimalnih posljedica (Klapper, 1960), «agenda setting» teorija (McCombs i Shaw, 1993), teorija ovisnosti o medijima (Ball-Rokeach i Defleur, 1976). Pristupi osnovani na neizravnim učincima podrazumijevaju aktivniji prijam medijskih sadržaja: teorija socijalne akcije (Anderson i Meyer, 1970, iz Bovitz i sur., 1997), teorija potreba i zadovoljenja (Parker i Plank, 2000), kultivacijski pristup (Gerbner i sur., 1980, 1981). Osnovna postavka teorije potreba i njihova zadovoljenja je ideja da ljudi koriste medije da bi dobili zadovoljenje vlastitih psiholoških i socijalnih potreba (Luo, 2002; Parker i Plank, 2000), kao što su: traženje informacija; vlastiti identitet; integracija i socijalne interakcije; zabava (McQuail, 1987, iz Lin, 1993). Međutim, kritika teorije potreba i zadovoljenja je u precjenjivanju aktivnog i svjesnog izbora, dok mediji mogu imati prisilni utjecaj na neke ljude. Kultivacijski pristup (Gerbner i sur., 1980, 1981) je osnovan na rezultatima istraživanja, koja su pokazala da je televizijski prijemnik u američkim domaćinstvima prosječno dnevno uključen oko sedam sati. Zbog same količine izloženosti, vjerojatno je da je izloženost medijima nužno neselektivna, pa stoga ostavlja dublje i trajnije posljedice (učinke

prvog reda ili neposredne posljedice manifestnih programskih sadržaja i učinke drugog reda, više vezane uz vrijednosti). Posljedice izloženosti smatraju se pojedinačno malim, no kumulativno znatnim. Koncept uprosječivanja (Hawkins i Pingree, 1990) odnosi se na približavanje stavova i percepcija mediju izloženijih segmenata heterogenih društvenih skupina, i smatra se procesom kojim već puka izloženost djelomice nadjačava djelovanje ostalih čimbenika u oblikovanju javnog mnijenja, što su pokazala istraživanja na uzorcima američke publike (Hawkins i Pingree, 1990; Morgan, 1986). Pitanje utjecaja medija na djecu može se u značajnoj mjeri svesti na pitanje medijske pismenosti, pa je iznimno važno da su poučavatelji djece medijski pismeni, jer jedino medijski opismenjen odrasli može pravilno i društveno poželjno medijski opismeniti dijete. Stoga je i roditeljima i odgojiteljima u dječjem vrtiću te nastavnicima u školi bitna medijska pismenost, da bi razumjeli djecu i pravilno ih odgojili (Zgrabljic Rotar, 2005).

Uloga roditelja u odnosu medija i djece

Mikić (2004) naglašava da dijete odrasta od najranije dobi uz medije, te je njegovo djetinjstvo „medijsko“, što trebaju znati i roditelji, kao i da njihov utjecaj nije jedini s kojim će se dijete susresti u „medijskom svijetu“, već bitnu ulogu ima i ostala društvena okolina djeteta: braća i sestre, prijatelji i rođaci, dječji vrtić, škola. Na djecu ne utječe samo ono što se prima putem medija, nego i pasivnost okoline u kojoj djeca odrastaju (obitelj, dječji vrtić, škole), ali i osobna pasivnost i emotivna i intelektualna nespremnost za život s medijima. S druge strane, utjecaji medijskih sadržaja nisu uvijek jasno vidljivi, već mogu imati odgođeno djelovanje (Zgrabljic Rotar, 2005). Djeca uče u obitelji o životu s medijima, pa se pravilan odnos prema medijima mora vježbati. Mikić i Rukavina (2006) ukazuju da su šanse da današnji naraštaji postanu medijski pismeniji male ako se takva zadaća prepusti školama, jer nema naznaka da se obrazovni proces namjerava nadopuniti osposobljavanjem za bolje razumijevanje medija i medijskih sadržaja. Glasovac (2010) ističe dvije bitne činjenice u vezi s postupanjem roditelja u vezi s medijima: suvremena djeca odrastaju uz medije (1) i djeca uče u obitelji o životu s medijima (2). Djecu mediji privlače jer u njima nalaze: zanimljive sadržaje, životne situacije i probleme prikazane iz drugačijeg motrišta od svakodnevnog, mogućnost identifikacije s nekim od likova; zabavu i opuštanje. Najčešće su u javnosti prisutne predrasude i osude medija (posebno televizije, DVD-a i računala) jer oni navodno: potiču nasilje u društvu, veliki su kradljivci vremena (zbog čega se djeca manje kreću, zapostavljaju igru kao glavni oblik učenja, manje se druže s prijateljima, zapostavljaju školske ob-

veze, i sl.), dovode do otuđivanja pojedinaca i njihova udaljavanja od stvarnog svijeta bježanjem u virtualni. Međutim, Mikić (2004) ističe da generaliziranje ne donosi ništa korisno, osim pogrešnih zaključaka o medijima i djeci, jer se zapostavlja bitna uloga roditelja i okoline, kao i činjenica da djeca puno mogu naučiti upravo uz pomoć medija. Televizijski program može „zaglupljivati“, ali i obrazovati. Mediji informiraju, ali služe i da bi nas opustili i zabavili, što roditelji moraju imati na umu (Mikić, 2004). Primjerice, istraživanja konzumenata serije „Teletubbies“ su pokazala da veselo, nespunito kretanje likova, njihov izgled i njihove polagane priče djecu zabavljaju i iz njih čine aktivnog televizijskog gledatelja: djeca na ovakav poticaj počinju skakati, plesati, pjevati, mahati i skrivati se. Uz pomoć roditelja, važno je da djeca spoznaju jake i slabe strane različitih vrsta medija, te mogućnosti i eventualne opasnosti koje se u medijima kriju (Mikić, 2004). Umjesto ekstremnog odnosa prema medijima (isključivo za ili protiv nekih ili svih medija), roditelji bi trebali djecu promatrati i diskretno pratiti, kritički i odgovorno. U slučaju dvojbi i roditeljske nesigurnosti, najbolje je razgovarati s djetetom, te usporediti vlastita i dječja medijska iskustva. Stoga roditelji trebaju znati odgovore na temeljna pitanja medijskog odgoja (Glasovac, 2010): u kojim je situacijama smisleno (opravdano, korisno) koristiti pojedine vrste medija (1); znati kako mediji djeluju na krajnje korisnike, posebno djecu (2). Roditelji u tom smislu trebaju u djece stvoriti preduvjete da rabe medije i promatrati što djecu privlači. S druge strane oni su djeci uzor, model, pa je roditeljski odnos prema medijima za djecu neposredna orijentacija. Kako roditelji rabe pojedini medij, imat će svakako učinka i na djecu, u pozitivnom ili negativnom smislu, pa je bitno osvijestiti medijske navike roditelja (Ilišin, 2003). Primjerice, roditelji koji ne ispuštaju daljinski upravljač cijeloga dana teško će djetetu uspjeti ukazati na štetnost cjelodnevnoga gledanja televizijskog programa. Nasuprot, roditelji koji ponekad odustaju od gledanja neke emisije stoga što se u obitelji vodi zanimljiv razgovor ili stoga što nisu završili sa zajedničkom obiteljskom večerom, uvjerljivije će to moći tražiti i od djece (Mikić, 2004). I roditelji se moraju truditi i razmišljati o svojoj konzumaciji televizijskog programa i reducirati je: znati sebi i djeci reći NE, znači ponekad odustati od omiljenog medija u korist neke druge aktivnosti. Roditelji trebaju razgovarati s djetetom što bi on želio gledati i što ga posebice zanima, pa će promatrajući dijete uočiti koju ulogu u njegovu životu imaju mediji, likovi iz medija, medijske priče. Roditelji bi trebali ponekad zajedno s djecom pogledati njihovu omiljenu emisiju, jer je najbolji način odabira emisija „pogodnih“ za dijete zajedničko gledanje neke emisije, uz razgovor o viđenom. Dobro je o tome razgovarati i s drugim roditeljima, pedagogima, odgojiteljicama, ili se detaljnije informirati o toj emisiji u tisku ili na internetskim stranicama (Mikić, 2004).

Mikić (2002_a) ističe da je djeci predškolske dobi medije treba prvenstveno predstaviti kao oblikovno-izražajno sredstvo, kao jedan oblik stvaralaštva. S njima valja isto tako razgovarati i analizirati medijske sadržaje i poruke (repcijski orijentiran medijski odgoj), te opažati dječji doživljaj pojedinoga medija i to koristiti u pedagoškom djelovanju (reprodukcijaska orijentacija). U predškolskoj je dobi bitno dječje razlikovanje realnog svijeta i onog koji je predstavljen u medijima: česta je pojava da ono više nije sigurno što potječe iz zbiljske, a što iz medijske (fiktivne) situacije, o čemu roditelji kao djetetovi primarni „medijski odgojitelji“ moraju voditi računa. Djetetovo oponašanje likova iz filmova kod kuće poželjno je koristiti za pedagoško djelovanje: započeti razgovor o televizijskoj seriji koja je potakla ponašanje, te razmotriti što je tu dobro, a što loše i zašto (Mikić, 2002_b).

Istraživanja o utjecaju medija na djecu

Potter (2001) dijeli utjecaje medija na kratkoročne i dugoročne, s obzirom na to kad se utjecaj pojavi: odmah ili dugo vremena nakon konzumiranja medija. Po njemu, mediji imaju posljedice na znanje, oblikuju stavove o nekom pitanju, djeluju na emocije, izazivaju fiziološke reakcije, te konačno utječu i na ponašanje gledatelja. Najčešće su bili istraživani mediji uz koje djeca provode najviše vremena: televizija, Internet i video-igre, (Ilišin, 2000; Erjavec, 1999; Feilitzen i Bucht, 2001, sve iz Zgrabljčić Rotar, 2005), a istraživački interes je bio dominantno usmjeren na problem primanja i elaboracije medijskih sadržaja. Najzastupljenija tema je problem širenja nasilja i agresivnosti, jer se mediji najviše optužuju za nasilno ponašanje djece, prvenstveno jer prosječno dijete gleda više televiziju nego što se bavi svim ostalim aktivnostima zajedno, izuzev spavanja (Vasta, Haith i Miller, 1997). Počevši s Bandurom 60-ih godina, istraživači su mnogo puta potvrdili da gledajući nasilne filmske junake, djeca mogu naučiti nove oblike agresije i da ih takvi filmovi potiču na agresivna ponašanja (Bandura, 1984, 1986., prema Vasta, Haith i Miller, 1997). Brojne studije sugeriraju da prosječno dijete zaista postaje agresivnije zbog gledanja uobičajenog televizijskog programa (Eron i Huesmann, 1986). Promatranje nasilja, naime, djeluje na više načina, jer djeca oponašaju nasilne sadržaje koje vide, najčešće agresivne postupke «dobrih» likova, kojom on postiže „pozitivni“ cilj. Međutim, nasilje na televiziji povećava vjerojatnost pojave i svih drugih agresivnih postupaka (različitih od ponašanja televizijskih junaka, a zbog televizijskog nasilja djeca postaju tolerantnija prema agresiji i ona im manje smeta (Parke i Slaby, 1983). Televizija potiče agresiju, a agresivnija djeca su sklonija gledati televizijske emisije u kojima ima nasilja (Huesmann, Lagerpetz i Eron, 1984; Huesmann,

1986). Postoje i značajne spolne razlike, jer dječaci gledaju više nasilnih crtanih filmova i emisija s puno akcije nego djevojčice (Huston i sur., 1992). Istraživanja nadalje pokazuju da redovito gledanje «prosocijalnog televizijskog programa» može povećati čestinu altruističnih i poželjnih ponašanja na svim dobnim razinama (Friedrich i Szein, 1973, iz Vasta, Haith, Miller, 1997). U istraživanju socijalizacijskog potencijala medija (Roberts i sur., 1999) pošlo se od teze da utjecaj medija na djecu ovisi o većem broju čimbenika, npr.: izbor medija, vrijeme korištenja, selekcija sadržaja, uvjeti korištenja i subgrupna obilježja. Ispitujući povezanost raznih demografskih i socijalnih obilježja s korištenjem medija (kod djece dobi 2-18 godina) ustanovili su televiziju gledaju više djeca iz siromašnijih, niže obrazovanih i nepotpunih obitelji. Tiskanim medijima i računalima se više koriste djeca bogatijih i obrazovanih roditelja, a korištenje radija raste s dobi djece i sklonije su mu djevojčice. Djeca s lošijim školskim uspjehom više se koriste svim masovnim medijima, osim kompjutorima i knjigama. Od svih medija, američka djeca najčešće gledaju televiziju, zatim koriste kompjutore i video-igre, potom čitaju knjige, a najmanje slušaju radio i glazbu. Djeca televiziju češće gledaju sama ili s vršnjacima nego s roditeljima, a uglavnom odabiru dječji i obrazovni program te humoristične serije, dok od filmova najradije gledaju komedije i akcijske filmove. Djeca koja se više koriste medijima češće izjavljuju da iz njih uče, ali i djeca manje zadovoljna životom i slabije socijalno prilagođena više koriste medije. Gunter i McAleer (1997) su utvrdili da djeca počinju redovito gledati televiziju između druge i treće godine života. Prosječno vrijeme posvećeno televiziji (za djecu ono iznosi 2,5 – 3,5 sata na dan) gotovo linearno raste s dobi. Rezultati opsežnih europskih studija ukazuju na podatak da do kraja srednje škole, djeca 20% više vremena provedu pred televizijom, nego u školi. Procjenjuje se da djeca više od tri četvrtine ukupnog životnog vremena provode u «svijetu medija»: televizije, računala, PlayStationa, knjiga, stripova, telekomunikacija, itd. Pokušamo li na temelju europskih istraživanja i nekih skromnijih u nas, utvrditi koliko predškolska djeca gledaju televiziju, to će u prosjeku iznositi oko 75 minuta dnevno (Mikić, 2002_b). Njemačka istraživanja pokazuju da oko 43% predškolske djece uopće ne gleda televiziju, da oko 12% dnevno gleda oko 60 minuta televizijski program, a samo oko 6% te populacije provodi uz televizor više od tri sata dnevno. Medijski pedagozi tvrde da duljina gledanja televizijskog programa nema nikakvog značenja glede učinkovitog djelovanja televizije, jer je bitan način korištenja tog medija (Mikić, 2002_b). Istraživanje koje je sadržajno u najvećoj mjeri povezano s tematikom ovog istraživanja je ono koje su proveli Mikić i Rukavina (2006), na uzorku od 160 djece iz 1. do 4. razreda osnovne škole. Polovina ispitanice djece gleda televiziju do jedan ili dva sata, a četvrtina djece gleda više od tri sata dnevno. Djeca koja raspolažu s

najviše slobodnoga vremena najviše i gledaju televiziju, a djeca s manje slobodnog vremena, gotovo polovicu tog vremena gledaju televiziju. Najviše vremena televiziju gledaju s braćom ili sestrama, a najmanje s prijateljima. Što su starija, sve više sama gledaju televiziju. Djeca najčešće gledaju igrane filmove i serije (više djevojčice), a zatim crtane filmove (što opada s dobi). Skoro polovina djece voli gledati kvizove i sport (više dječaci), a najmanje informativno-političke emisije. Najviše gledaju programe za odrasle (igrani filmovi i serije), a obrazovni program kreiran za njih tek povremeno. Utjecaj stupnja obrazovanja roditelja gotovo u potpunosti izostaje u duljini gledanja televizije i izboru vrsta programa. Tri četvrtine djece gledaju najviše pustolovne filmove, komedije, SF i akcijske (Mikić i Rukavina, 2006). Dječaci više gledaju akcijske, krimiće, SF, horore i povijesne filmove, djevojčice više gledaju ljubavne filmove i komedije. Što se tiče radija, Mikić i Rukavina (2006) su dobili podatak da ga dvije trećine djece ne sluša ili rijetko sluša (međutim, vjerojatno je da se radio ne sluša ciljano, nego uz druge aktivnosti, nesvjesno). Djevojčice više slušaju radio od dječaka, što se i nastavlja u kasnijem životu. Dvije trećine djece posjeduje računalo, a polovina se njime vrlo dobro služi. Polovina ispitanika rabi računalo do jedan sat dnevno, a uopće se njime ne koristi samo 14% ispitanika. Čak 43% djece nikada se ne koristi računalom za učenje, a 50% nikada se ne koristi računalom za pristup i surfanje Internetom. Računalo koriste uglavnom za igrice, i to najčešće akcijske (Mikić i Rukavina, 2006). Na osnovi svih dobivenih rezultata autori zaključuju da djeca u slobodnom vremenu uglavnom zadovoljavaju funkciju zabave i razonode primjenom masovnih medija.

U kontekstu rezultata prethodnih istraživanja, u ovom nas je zanimalo „medijsko ponašanje“ djece u roditeljskom domu, te opći stav roditelja predškolske djece koja pohađaju dječji vrtić o poželjnosti korištenja pojedine vrste medija. Za praksu cjelokupnog odgoja djeteta i specifičnog odgoja i obrazovanja djece za medije, iznimno je važno znati podatke o njihovoj izloženosti i odnosu prema medijima. Taj podatak, zajedno sa spoznajama kakve stavove roditelji djece imaju prema medijima i utjecajima medija na dijete, može pomoći i predškolskim ustanovama kao smjernica za medijsko opismenjavanje roditelja, tj. bolji odabir medijskih sadržaja i načine izlaganja djece medijskim utjecajima. U ovom su nam istraživanju ciljevi bili utvrditi kako su demografske karakteristike i medijsko ponašanje roditelja (kao bitni nositelja odgojnog utjecaja) predškolske djece, povezani s percepcijama načina i trajanja izloženosti djece utjecajima medija u roditeljskom domu. Potom, cilj nam je bio utvrditi da li se djeca mogu razlikovati u „medijskom ponašanju“, s obzirom na broj djece u obitelji, te razinu obrazovanja roditelja. Na temelju utvrđivanja postojećeg stanja, te usporedbe s rezultatima sličnih istraživanja, dali

smo preporuke o smjeru i načinima na koje dječji vrtić može utjecati na medijsko opismenjavanje roditelja, te osigurati „zdravi medijski razvoj“ djece.

Problemi i hipoteze

Postavili smo nekoliko problema i hipoteza našeg istraživanja.

1. Utvrditi povezanost vremena korištenja tri vrste medija (televizije, radija i Interneta), kod roditelja i djece. *Hipoteza*: pretpostavili smo postojanje pozitivne povezanosti između vremena korištenja medija kod roditelja i djece. Drugim riječima, kod roditelja koji dugotrajnije konzumiraju ove vrste medija, to će raditi i njihova djeca.
2. Utvrditi povezanost demografskih varijabli s varijablama koje opisuju percepcije i stavove roditelja o načinu i trajanju izloženosti djece utjecajima medija. *Hipoteza*: pretpostavili smo da starija djeca, te djeca starijih i zaposlenih roditelja, s većim brojem djece u obitelji, provode više vremena s medijima i koriste ih na različite načine. Također, pretpostavili smo da je razina obrazovanja roditelja pozitivno povezana s trajanjem i načinom djetetova korištenja računala, ali ne i drugih vrste medija.
3. Utvrditi razlike u varijablama percepcije načina i trajanja izloženosti djece utjecajima medija u odnosu na stupanj obrazovanja roditelja, za grupe varijabli: trajanje vrijeme gledanja pojedinih vrsta TV-programa, vrijeme koje dnevno djeca provedu s pojedinim vrstama medija, vrijeme koje djeca provedu koristeći računalo na različite načine. *Hipoteza*: pretpostavili smo da djeca roditelja više i visoke stručne spreme dugotrajnije i češće na različite načine koriste računala, ali ne i preostale vrste medija (televizija, radio, pojedini televizijski programi), u odnosu na roditelje srednje stručne spreme.
4. Utvrditi razlike u varijablama percepcije načina i trajanja izloženosti djece utjecajima medija u odnosu na broj djece u obitelji. *Hipoteza*: pretpostavili smo da u obiteljima s većim brojem djece djeca dugotrajnije borave s različitim vrstama medija (odnosno češće na različite načine koriste računalo, odnosno gledaju različite televizijske programe), u odnosu na djecu iz obitelji s manjim brojem djece.

Pretpostavke smo zasnovali na rezultatima prethodnih istraživanja, ali i praktičnih iskustava. Postoji vjerojatnost da su stariji i slabije obrazovani roditelji u prosjeku ipak manje medijski pismeni, a vjerojatno je i da posjeduju manje sofisticirane odgojno-obrazovne metode (ali i da su lošijeg imovinskog statusa), što su sve fak-

tori koji su preduvjeti za djetetovo rjeđe korištenje računala (ali ne i ostalih vrsta medija). S druge strane, starija djeca, sukladno rezultatima brojnih istraživanja, sve više vremena provode sa svim vrstama medija, djeci zaposlenih roditelja, a posebno djeci u obiteljima s većim brojem djece, mediji su „treći roditelj“, pa vjerojatno dulje vrijeme provode s medijima i koriste ih na različite načine.

Metoda

Ispitanici

Ispitan je uzorak od ukupno ukupno 371 roditelja oba spola iz tri dječja vrtića u Zagrebu i jednog u Zaprešiću. Upitnik je ispunilo samo 47 očeva, dok su preostale upitnike ispunile majke (324). Riječ je o roditeljima iz obitelji urbaniziranih sredina, a odabir ovakvog uzorka smatrali smo najpogodnijom strategijom zbog toga što smo uz manji broj ispitivača (psihologa u dječjim vrtićima), izborom roditelja iz uzorka dječjih vrtića osigurali ipak određenu reprezentativnost uzorka. Prosječna dob očeva bila je 37, a majki 34 godine, a prosječna dob djece koja polaze vrtić bila je nešto više od 4 godine. U pogledu stručne spreme, 191 majka je bila niže do srednje te 180 više i visoke stručne spreme, a 213 očeva je bilo niže do srednje te 158 više i visoke stručne spreme. Čak 361 otac i 360 majki imali su stalno zaposlenje. Prosječni broj djece u obitelji bio je nešto manji od 2 djeteta.

Mjerni instrument i metode obrade podataka

Istraživanje je korelativnog tipa. Primijenjena je prigodno sastavljena anketa Predškolska djeca i mediji – roditelji od 27 pitanja. Iz tih pitanja, bilo je 11 demografskih varijabli, dok su se ostale varijable odnosile na ciljeve istraživanja. Željeli smo saznati kako roditelji «izlažu» djecu medijima, u relaciji s više demografskih varijabli te vrste medija i medijskih sadržaja. Također, željeli smo saznati i njihove stavove u odnosu na poželjnost korištenja pojedinih vrsta medija. Naime, na temelju njihovih stavova i zapažanja mogli smo dati i preporuke za eventualne korekcije odnosno poboljšanja prakse odgojno-obrazovnog rada u ovom području, u prvom redu za medijsko opismenjavanje roditelja. Od demografskih varijabli bile su zastupljene: kronološka dob oca i majke, broj djece u obitelji, dob djeteta koje polazi dječji vrtić, obrazovanje majke i oca, zaposlenost majke i oca, broj djece u obitelji. Varijable obrazovanja oba roditelja, te broj djece u obitelji korištene su kao nezavisne varijable u testiranjima značajnosti razlika. U obradi podataka korištene su metode u sklopu programskog paketa SPSS 10.0. S obzirom

na činjenicu da distribucije za nebinarne varijable nisu bile bimodalne (K-S test normaliteta distribucija, koji nije izračunat za binarne varijable), a broj ispitanika je bio dovoljno velik, korišten je postupak diskriminacijske analize u svrhu testiranja značajnosti razlika među grupama varijabli (u odnosu na zavisne varijable obrazovanje roditelja te broj djece u obitelji). Njenom primjenom smo zaključivali o razlikama za skupine varijabli percepcije načina i trajanja izloženosti djece utjecajima medija, u odnosu na obrazovanje očeva i majki, te broj djece u obitelji. Za izračun povezanosti demografskih varijabli s varijablama čestine i načina korištenja medija kod djece i roditelja korišten Spearmanov rang-koeficijent korelacije.

Rezultati

Detaljni podaci o varijablama dani su zajedno s deskriptivnom statistikom u tablici 1. Iz deskriptivne statistike vidljivo je da većina distribucija značajno odstupa od normalne distribucije.

Tablica 1. Deskriptivna statistika za sve varijable istraživanja

Table 1 Descriptive statistics for all the variables of the research

Varijable	Aritmetička sredina	Standardna Devijacija	Kodiranje varijable – skala procjene	Kolmogorov -Smirnov test
Dob majke	33,95	4,53	broj godina	p<,05
Dob oca	36,73	5,82	broj godina	p<,01
Obrazovanje majke	1,80	,99	SSS=1; VŠS, VSS i više=2	-
Obrazovanje oca	1,74	1,01	SSS=1; VŠS, VSS i više=2	-
Zaposlenost majke	1,98	,17	DA=2, NE=1	-
Zaposlenost oca	1,98	,16	DA=2, NE=1	-
Broj djece u obitelji	1,84	,75	1=jedno; 2=dvoje; 3=troje ili više	p<,01
Dob djeteta	4,13	1,51	broj godina	p<,01
Vrijeme dnevno koje provede dijete kod kuće televiziju	2,14	,71	manje od ½ sata=1, do 1 sat=2, 2 sata=3, 3 sata i više=4	p<,01
Koliko vremena majka provede dnevno gledajući televiziju	2,36	3,46	broj sati	p<,01

Joško Sindik, Kako roditelji percipiraju utjecaj medija na predškolsku djecu?

Koliko vremena otac provede dnevno gledajući televiziju	2,81	4,45	broj sati	p<,01
Televizor je upaljen cijelo vrijeme boravka djeteta u stanu/kući	1,33	,84	DA=2, NE=1	-
Gleda reklame	5,72	4,32	rangovi: od 12=najčešće gledanje, do 1=najrjeđe gledanje	p<,01
Gleda glazbene emisije	5,56	4,30		p<,01
Gleda dječje emisije	8,41	3,74		p<,01
Gleda crtane filmove na TV-u	9,48	3,74		p<,01
Gleda crtane filmove na DVD-u	9,81	3,89		p<,01
Gleda dokumentarne filmove	4,05	4,13		p<,01
Gleda domaće humoristične serije	4,00	4,19		p<,01
Gleda strane humoristične serije	2,02	3,01		p<,01
Gleda kvizove	1,96	2,97		p<,01
Gleda vijesti	1,03	2,42		p<,01
Gleda filmove na TV-u	1,99	3,05		p<,01
Gleda filmove na DVD-u	1,74	3,12		p<,01
Djeca najčešće prate kod kuće - HRT 1	1,11	,31	DA=1, NE=0	-
Djeca najčešće prate kod kuće - HRT 2	1,18	,39	DA=1, NE=0	-
Djeca najčešće prate kod kuće - RTL	1,38	,49	DA=1, NE=0	-
Djeca najčešće prate u kod kuće - NOVA TV	1,35	,49	DA=1, NE=0	-
TV-program je primjeren dječjim potrebama s obzirom na teme i sadržaj	1,73	,54	uopće ne=0; djelomično=1; uglavnom da=2	p<,01

TV-program je primjeren dječjim potrebama s obzirom na termine primjerenih emisija	1,70	,57	uopće ne=0; djelomično=1; uglavnom da=2	p<,01
Imate li nadzor nad onim što Vaša djeca gledaju na TV-u	4,75	,51	nikad=0; rijetko=1; ponekad=2; uglavnom=3	p<,01
Razgovarate li s djetetom o viđenom na TV	4,16	,86	nikad=0; rijetko=1; ponekad=2; uglavnom=3; uvijek=4	p<,01
Koliko često «prosječno» posjećujete videoteku zbog djeteta	1,46	,79	uopće ne posjećujem=0; 2-3 sata godišnje=1, 2-3 puta mjesečno=2, 2-3 puta tjedno=3, svaki dan=4	p<,01
Koliko vremena provedu djeca kod kuće slušajući radio	1,85	1,18	0= vrlo rijetko, svakih nekoliko dana=1, do 1 sat=2, 2 sata=3, 3 sata i više=4	p<,01
Koliko vremena provedu roditelji kod kuće slušajući radio	2,78	1,60	0= vrlo rijetko, svakih nekoliko dana=1, do 1 sat=2, 2 sata=3, 3 sata i više=4	p<,01
Koliko «prosječno» dijete kod kuće provede vremena uz računalo	1,93	1,15	još nije koristio računalo=0, 2-3 sata mjesečno=1, 2-3 sata tjedno=2, 1 sat dnevno=3, 2 i više sati dnevno=4	p<,01
Koliko «prosječno» roditelji kod kuće provedu vremena uz računalo	2,01	1,13	još nije koristio računalo=0, 2-3 sata mjesečno=1, 2-3 sata tjedno=2, 1 sat dnevno=3, 2 i više sati dnevno=4	p<,01
Kako djeca koriste kod kuće računalo – edukativne igre	1,48	,51	DA=2, NE=1	-
Kako djeca koriste kod kuće računalo - popularne igrice	1,28	,47	DA=2, NE=1	-

Kako djeca koriste kod kuće računalo - sredstvo za razvoj predčitačkih sposobnosti	1,22	,42	DA=2, NE=1	-
Koliko je dijete vješto u korištenju računala	2,01	1,13	iznadprosječno=3; prosječno=2; ispodprosječno=1; ne koristi se računalom=0	p<,01
Jeste li pokazali djetetu kako se koristi Internet	1,13	,38	DA=2, NE=1	-
Koristi li dijete Internet	1,08	,28	DA=2, NE=1	-
Kupujete li djetetu neke časopise	1,46	,50	DA=2, NE=1	-
Koristi li dijete Playstation	1,16	,37	DA=2, NE=1	-
Koliko se često dijete igra na Playstation-u	1,27	,68	uopće se ne igra=0; 2-3 puta mjesečno=1, 2-3 puta tjedno=2, svaki dan=3	p<,01

Deskriptivni podaci u tablici 1 pokazuju da djeca u prosjeku gledaju televizijski program kod kuće više od sat vremena dnevno (M=2,14), a podjednako toliko provode vremena i u «radu» na računalu (M=1,93). Roditelji pak provode više od dva do tri sata dnevno gledajući televizijski program. Od TV-programa, djeca najviše gledaju RTL (M=1,38) i NOVA TV (M=1,35). Ipak, televizor je rijetko ali ne i zanemarivo stalno upaljen tijekom boravka djeteta kod kuće (M=1,33), dok roditelji uglavnom razgovaraju o onom što djeca na TV-u gledaju, te nadziru sadržaje koje djeca gledaju. Radio u prosjeku djeca slušaju pola sata do sat dnevno (M=1,85), a roditelji dulje od sat vremena (M=2,78). U odnosu na televizijske sadržaje, djeca kod kuće najviše gledaju crtane filmove DVD-u ili videu (rang 9,81), pa potom na TV-programu (rang 9,48). Na temelju rezultata, izgleda da djeca kod kuće najmanje gledaju vijesti, filmove koji se daju na TV-programu kao i na DVD-u ili videu, te kvizove. Roditelji smatraju da su televizijski sadržaji za djecu najčešće njima i primjereni, sadržajem (M=1,73) i terminima prikazivanja (M=1,70). Manji se broj djece zna koristiti računalom, odnosno njime se djeca prosječno dobro koriste, u odnosu na dobne karakteristike (M=2,01). Sasvim mali broj djece zna koristiti i Internet (M=1,08). Kod kuće, djeca najčešće koriste računalo u svrhu edukativnih igara (M=1,48), te nešto rjeđe u svrhu popularnih igrica (M=1,28) te učenja predčitačkih vještina (M=1,22).

Povezanost navika korištenja medija kod djece i roditelja

Uz povezanost između varijabli gledanja televizije kod djeteta i njegovih roditelja (tablica 2), izračunali smo i povezanost varijabli slušanja radija te korištenja Interneta, kod djece i roditelja.

Tablica 2. Povezanost između varijabli gledanja televizije kod djeteta i njegovih roditelja

Table 2 The correlation between television watching variables in the child and his parents

Varijabla	Vrijeme dnevno koliko dijete gleda televiziju	Vrijeme dnevno koliko majka provodi gledajući televiziju	Vrijeme dnevno koliko otac provodi gledajući televiziju	TV stalno upaljen tijekom boravka obitelji u stanu
Vrijeme dnevno koliko dijete gleda televiziju	1,00	,22**	,21**	,10
Vrijeme dnevno koliko majka provodi gledajući televiziju		1,00	,30**	,00
Vrijeme dnevno koliko otac provodi gledajući televiziju			1,00	,15**
TV stalno upaljen tijekom boravka obitelji u stanu				1,00

Legenda: * korelacije značajne uz $p < ,05$; ** korelacije značajne uz $p < ,01$

Legend: * correlation significant at $p < ,05$; ** correlation significant at $p < ,01$

U tablici 2 je vidljivo da je vrijeme gledanja televizije kod roditelja značajno premda nisko pozitivno povezano s vremenom koliko dijete gleda televizor (za majke $\rho = ,22$; za očeve $\rho = ,21$; značajne uz $p < 0,01$). Pri tome nema bitnih razlika u povezanosti čestine gledanja televizora, ovisno da li je riječ o djetetovom ocu ili majci. Uz ove podatke, korelacija između čestine vremena koliko roditelji slušaju radio te djetetovog slušanja radija je srednje visoka i značajna ($\rho = ,53$; $p < 0,01$), kao i korelacija između pokazivanja kako se koristi Internet i djetetova korištenja Interneta ($\rho = ,62$; $p < 0,01$).

Povezanost načina i trajanja izloženosti djece utjecajima medija s demografskim varijablama

U tablici 3 pokazane su povezanosti načina i trajanja izloženosti djece utjecajima medija s demografskim varijablama: dob, razina obrazovanja, zaposlenost oba roditelja, broj djece u obitelji, dob djeteta.

Tablica 3. Povezanost načina i trajanja izloženosti djece utjecajima medija s demografskim varijablama (Spearmanove rang-korelacije)

Table 3 Correlation between mode and duration of exposure to media influences children with demographic variables (Spearman rank correlation)

Varijabla	Dob majke	Dob oca	Obrazovanje majke	Obrazovanje oca	Zaposlenost majke	Zaposlenost oca	Broj djece u obitelji	Dob djeteta
Vrijeme dnevno koliko dijete gleda televiziju	,13*	,09	-,05	,06	-,04	-,12*	,17**	,40**
Vrijeme dnevno koliko majka provodi gledajući televiziju	,10	,04	,03	,12*	-,05	,02	,05	,06
Gleda RTL	-,13*	-,14**	-,19**	-,11*	-,08	,00	-,02	,09
Gleda NOVA TV	,02	-,01	-,02	-,08	-,06	-,01	,15**	,11*
Čestina posjećivanja videoteke zbog djeteta	,01	,08	-,07	,04	-,12*	,04	,06	,19**
Roditelji imaju nadzor što dijete gleda na TV	,03	,01	,04	,04	,08	-,03	-,09	-,15**
Vrijeme dnevno koliko dijete provodi slušajući radio	-,07	-,12*	-,10	-,06	-,09	,04	-,05	-,08
Vrijeme dnevno koliko dijete provodi uz računalo	,22**	,17*	,10*	,08	,01	,05	,23**	,40**
Kupnja časopisa za dijete	,14**	,14**	,04	-,04	-,06	,02	,10	,40**
Korištenje Playstationa	,06	,06	-,04	,04	-,11*	-,03	,19**	,25**

Čestina igranja Playstationa	,04	,02	-,04	,01	-,01	,02	,15**	,20**
Vještina djeteta u korištenju računala	,21**	,17**	,23**	,13*	-,01	-,09	,23**	,41**
Roditelji pokazali korištenje Interneta djetetu	,06	,11	,10	,03	,05	-,22**	,09	,10*
Dijete koristi Internet	,12*	,17**	,06	,04	,04	-,20**	,14**	,17**
Dijete kod kuće koristi računalo – edukativne igrice	,17*	,15**	,22**	,12*	-,01	-,13*	,18**	,36**
Dijete kod kuće koristi računalo – popularne igrice	,04	,04	,07	,03	,03	-,12*	,17**	,20**
Dijete kod kuće koristi računalo – predčitačke vještine	,05	,07	,13*	,07	,12*	-,16**	,15**	,0

Legenda: * korelacije značajne uz $p < 0,05$; ** korelacije značajne uz $p < 0,01$

Legend: * correlation significant at $p < .05$; ** correlation significant at $p < .01$

U tablici 3 je vidljivo da je od 136 mogućih korelacija, statistički značajnih čak 54. Dakle, povezanost između percepcija dječje izloženosti medijima i demografskih varijabli nipošto nije zanemariva. Dob majke je značajno pozitivno povezana s vremenom koliko dijete dnevno gleda televiziju ($\rho = ,13$; $p < 0,05$). S druge strane, dob oca značajno je negativno povezana s vremenom koliko dijete gleda RTL ($\rho = -,14$; $p < 0,05$), vremenom koje dijete provodi slušajući radio ($\rho = -,12$; $p < 0,05$). Kronološka dob oba roditelja značajno je pozitivno povezana s vremenom koliko dijete dnevno provodi uz računalo ($\rho = ,22$; $p < 0,05$ za majke te $\rho = ,17$; $p < 0,05$ za očeve), vještinom djetetova rada na računalu ($\rho = ,22$; $p < 0,05$ za majke te $\rho = ,17$; $p < 0,05$ za očeve), njegovim poznavanjem Interneta, igranjem edukativnih igrica na računalu, kupnjom dječjih časopisa. Obrazovanje oba roditelja negativno je značajno povezano s gledanjem RTL-a ($\rho = -,14$; $p < 0,05$ za očeve, a $\rho = -,13$; $p < 0,05$ za majke), a pozitivno s vremenom koliko dijete dnevno provodi uz računalo, vještinom djetetova rada na računalu, igranjem edukativnih igrica na računalu. Zaposlenost oca negativno je povezana s djetetovim korištenjem računala na različite načine (korelacije od $-,12$ do $-,22$). Broj djece u obitelji općenito je značajno pozitivno povezan s vremenom koje dijete provodi pred televizorom, s računalom te Playstationom, na različite načine.

Razlike u varijablama načina i trajanja izloženosti djece utjecajima medija u odnosu na razinu stručne spreme roditelja

U tablici 4 pokazane su značajnosti razlika između djece majki različite razine obrazovanja u: vrstama TV-programa koje djeca prate, trajanju izloženosti djece utjecajima različitih vrsta medija te načinima na koje djeca koriste računalo.

Tablica 4. Diskriminacijska analiza svih glavnih skupina varijabli istraživanja u odnosu na varijablu obrazovanje majki
Table 4 Discriminant analysis of all major groups of research variables in relation to variable maternal education

Nezavisne varijable (Zavisna varijabla - obrazovanje majke: M_1 =SSS, M_2 =VŠS i više)	Wilksov λ	χ^2 -test	Značajnost
HRT1, HRT2, RTL, NOVA TV	0,94	13,29	p < ,01
vrijeme dnevno koje provedu djeca: gledajući TV, s računalom, slušajući radio	0,98	4,51	p > ,10
djeca koriste računalo – edukativne igre, popularne igrice, učenje predčitačkih vještina	0,98	3,68	p > ,10

U tablici 4 uočljivo je da se u odnosu na obrazovanje majki djeteta stavovi roditelja ne razlikuju u odnosu na skupine varijabli koje se odnose na vrijeme koje djeca provedu s medijima, odnosno ovisno o svrsi za koju djeca koriste računalo. Međutim, razlike su značajne za vrstu televizijskog programa koji djeca dominantno prate ($\chi^2=13,29$; $p<,01$).

S obzirom da je samo jedna diskriminacijska funkcija bila statistički značajna, analizom varijance u odnosu na diskriminacijsku funkciju utvrđeno je u kojoj vrsti TV-programa su razlike doista statistički značajne (tablica 5).

Tablica 5. Pojedinačne razlike u odnosu na diskriminacijsku funkciju (obrazovanje majki) za pojedine vrste TV-programa
Table 5 Individual differences in relation to the discriminant function (maternal education) for certain types of TV programs

Nezavisne varijable (Zavisna varijabla - obrazovanje majke: M_1 =SSS, M_2 =VŠS i više)	Wilksov λ	F-test	Značajnost
HRT 1 ($M_1=1,06$; $M_2=1,22$)	,95	12,26	p < ,01
HRT 2 ($M_1=1,18$; $M_2=1,18$)	1,00	,00	p > ,10
RTL ($M_1=1,46$; $M_2=1,45$)	1,00	,01	p > ,10
NOVA TV ($M_1=1,38$; $M_2=1,31$)	1,00	,87	p > ,10

U tablici 5 je vidljivo da su razlike značajne za gledanje prvog programa Hrvatske televizije (HRT1), koji više gledaju djeca obrazovanih majki ($F=12,26$; $p<,01$).

U tablici 6 pokazane su značajnosti razlika između djece očeva različite razine obrazovanja u: vrstama TV-programa koje djeca prate, trajanju izloženosti djece utjecajima različitih vrsta medija te načinima na koje djeca koriste računalo.

Tablica 6. Diskriminacijska analiza svih glavnih skupina varijabli istraživanja u odnosu na varijablu obrazovanje oca

Table 6 Discriminant analysis of all major groups of research variables in relation to the variable father's education

Nezavisne varijable (Zavisna varijabla - obrazovanje oca: $M_1=SSS$, $M_2=VŠS$ i više)	Wilksov λ	χ^2 -test	Značajnost
HRT1, HRT2, RTL, NOVA TV	,98	6,81	$p > ,10$
vrijeme dnevno koje provedu djeca: gledajući TV, s računalom, slušajući radio	,99	5,14	$p > ,10$
djeca koriste računalo – edukativne igre, popularne igrice, učenje predčitačkih vještina	,98	5,96	$p > ,10$

Što se tiče obrazovanja očeva djece, niti jedna od razlika nije statistički značajna, dakle stavovi roditelja ne razlikuju se u odnosu na skupine varijabli koje se odnose na vrijeme koje djeca provedu s medijima, odnosno ovisno o svrsi za koju djeca koriste računalo ili vrsti televizijskog programa koji djeca dominantno prate.

Razlike u varijablama načina i trajanja izloženosti djece utjecajima medija u odnosu na broj djece u obitelji

U tablici 7 pokazane su značajnosti razlika između djece iz obitelji s različitim brojem djece u obitelji u: vrstama TV-programa koje djeca prate, trajanju izloženosti djece utjecajima različitih vrsta medija te načinima na koje djeca koriste računalo.

Tablica 7. Diskriminacijska analiza svih glavnih skupina varijabli istraživanja u odnosu na varijablu broj djece u obitelji

Table 7 Discriminant analysis of all major groups of research variables in relation to the variable number of children in the family

Nezavisne varijable (Zavisna varijabla - broj djece u obitelji: M ₁ =jedno dijete, M ₂ =dva djeteta, M ₃ =tri djeteta i više)	Wilksov λ	χ^2 -test	Značajnost
HRT1, HRT2, RTL, NOVA TV	0,96	16,52	p < ,05
vrijeme dnevno koje provedu djeca: gledajući TV, s računalom, slušajući radio	0,93	25,52	p < ,01
djeca koriste računalo – edukativne igre, popularne igrice, učenje predčitačkih vještina	0,94	18,70	p < ,01

U tablici 7 vidljivo je da je broj djece u obitelji značajan faktor koji uvjetuje značajno razlikovanje stavova roditelja u sva tri područja, u odnosu na: vrijeme koje djeca provedu s medijima, svrsi za koju djeca koriste računalo ili vrsti televizijskog programa koji djeca dominantno prate.

S obzirom da su sve tri diskriminacijske funkcije statistički značajne, analizom varijance u odnosu na diskriminacijsku funkciju utvrđeno je u kojim pojedinačnim varijablama postoje stvarne statistički značajne razlike u odnosu na broj djece u obitelji iz koje dijete potječe.

Tablica 8. Pojedinačne razlike u odnosu na diskriminacijsku funkciju (broj djece u obitelji) za pojedine vrste TV-programa

Table 8 Individual differences in relation to the discriminant function (number of children per family) for certain types of TV programs

Nezavisne varijable (Zavisna varijabla - broj djece u obitelji: M ₁ =jedno dijete, M ₂ =dva djeteta, M ₃ =tri djeteta i više)	Wilksov λ	F-test	Značajnost
HRT 1 (M ₁ =1,10; M ₂ =1,10; M ₃ =1,21)	,99	5,40	p > ,05
HRT 2 (M ₁ =1,13; M ₂ =1,21; M ₃ =1,21)	,99	1,64	p > ,10
RTL (M ₁ =1,35; M ₂ =1,43; M ₃ =1,33)	,99	1,47	p > ,10
NOVA TV (M ₁ =1,27; M ₂ =1,38; M ₃ =1,42)	,99	2,73	p > ,05

U tablici 8 vidi se da su u odnosu na broj djece u obitelji najveće (premda statistički neznčajne) razlike uočljive u gledanju HRT1 odnosno NOVA TV, u smislu da djeca u mnogobrojnim obiteljima više gledaju ove dvije vrste TV-programa.

Tablica 9. Pojedinačne razlike u odnosu na diskriminacijsku funkciju (broj djece u obitelji) za vrste korištenja računala
 Table 9 Individual differences in relation to the discriminant function (number of children per family) for the types of computer

Nezavisne varijable (Zavisna varijabla - broj djece u obitelji: M_1 =jedno dijete, M_2 =dva djeteta, M_3 =tri djeteta i više)	Wilksov λ	F-test	Značajnost
djeca koriste računalo – edukativne igre ($M_1=1,35$; $M_2=1,51$; $M_3=1,62$)	,97	4,95	p < ,01
djeca koriste računalo – popularne igrice ($M_1=1,20$; $M_2=1,29$; $M_3=1,41$)	,98	3,17	p < ,05
djeca koriste računalo – učenje predčitačkih vještina ($M_1=1,08$; $M_2=1,22$; $M_3=1,28$)	,96	5,66	p < ,01

U tablici 9 vidi se da su značajne razlike prisutne u sva tri područja korištenja računala: edukativnim ($F=4,95$; $p<,01$), popularnim igricama ($F=3,17$; $p<,05$), te igricama za razvijanje predčitačkih vještina ($F=5,66$; $p<,01$). U mnogobrojnim obiteljima djeca dosljedno češće igraju sve tri vrste igrica.

Tablica 10. Pojedinačne razlike u odnosu na diskriminacijsku funkciju (broj djece u obitelji) za vrijeme koje dnevno djeca provedu uz medije
 Table 10 Individual differences in relation to the discriminant function (number of children per family) for the time that children spend a day with media

Nezavisne varijable (Zavisna varijabla - broj djece u obitelji: M_1 =jedno dijete, M_2 =dva djeteta, M_3 =tri djeteta i više)	Wilksov λ	F-test	Značajnost
vrijeme dnevno koje provedu djeca gledajući TV ($M_1=1,98$; $M_2=2,20$; $M_3=2,21$)	,98	3,97	p < ,02
vrijeme koje djeca provedu slušajući radio ($M_1=1,93$; $M_2=1,83$; $M_3=2,04$)	,99	1,07	$p > ,10$
vrijeme koje djeca provedu s računalom ($M_1=1,58$; $M_2=2,04$; $M_3=2,38$)	,95	10,36	p < ,01

U tablici 10 vidi se da su značajne razlike prisutne u vremenu koje dnevno djeca provedu uz dvije vrste medija: uz televizor ($F=3,97$; $p<,02$) i računalo ($F=10,36$; $p<,01$). U mnogobrojnim obiteljima djeca dosljedno više provode vremena s navedenim vrstama medija.

Rasprava

Na temelju rezultata, većinom možemo doći do optimističnih zaključaka, budući da djeca koriste medije u ograničenoj mjeri i pod nadzorom roditelja. Međutim, činjenica je da su djeca kod kuće više izložena životu u «medijskom svijetu», nauštrb njihovih igara i aktivnosti drugih vrsta. S druge strane, veća izloženost medijima može uvjetovati i veću izloženost djeteta utjecajima nepoželjnih, premda djeci primjerenih sadržaja (npr. crtani filmovi s agresivnim sadržajima). Naime, posve oprečno podacima o programima koje djeca gledaju u uvjetima dječjeg vrtića, djeca najviše gledaju RTL i NOVA TV, umjesto u dječjem vrtiću najgledanijih HRT1 i HRT2. S obzirom da se u istraživanju koje su provele Boban, Šakić i Wertag (2006) pokazalo sa su upravo RTL i NOVA TV nešto više «zasićene» agresivnim sadržajima koji su potencijalno štetni za djecu, vjerojatno je da je u smislu «odgoja za medije» institucionalni odgoj (dječji vrtići) u ovom slučaju bolji «odgajatelj» nego obiteljski utjecaji. U principu, ovakvi su rezultati sukladni podacima iz prethodnih istraživanja, s tim da djeca gledaju televiziju nešto češće nego u istraživanju Mikića i Rukavine (2006), ali nešto rjeđe nego u istraživanju Robertsa i sur. (1999). Ipak, ukoliko vremenu gledanja televizije kod kuće pribrojimo vrijeme gledanja televizije u dječjem vrtiću, možemo procijeniti da su djeca izložena ovoj vrsti medija podjednako kao i u SAD-u, što pak ne navodi na toliko optimistične zaključke.

Postoji povezanost između varijabli gledanja televizije kod djeteta i njegovih roditelja. Zbog jednostavne izloženosti aktivnim medijima, zbog učenja po modelu ili pak zbog direktnog utjecaja roditelja na djecu, način (trajanje) kako medije koriste roditelji «preslikava» se u značajnoj mjeri na djetetov stav prema korištenju medija. Rezultati su sukladni postavkama simulacijske hipoteze ili imitacija (Zgrabljčić Rotar, 2005), odnosno činjenice da predškolska djeca uče imitacijom, pa tako i medijske navike svojih roditelja (Mikić i Rukavina, 2006). Zbog čega je povezanost između djetetovih i roditeljevih navika slušanja radija, te korištenja Interneta veća u odnosu na korelaciju gledanja televizije, možemo samo spekulirati. U svakom slučaju, podržana je prva hipoteza, po kojoj je dugotrajnije konzumiranje ovih vrsta medija, pozitivno povezano s dugotrajnijim konzumiranjem istih medija kod njihove djece. U odnosu na iskustvo moglo se očekivati da bi roditelji mogli imati različite stavove u odnosu na medije i vjerovanja o odgojnim utjecajima pojedinih vrsta medija na djecu. Rezultati su pokazali da su mediji iznimno značajan moderni «odgajatelj» djece u mnogobrojnim obiteljima, sa svim svojim štetnim i pozitivnim utjecajima. Konačno, nad starijom djecom roditelji imaju manje uspješan nadzor u pogledu korištenja medija, pa starija djeca značajno dugotrajnije gledaju televiziju, video i DVD-sadržaje, puno dugotrajnije borave s računalom, časopisima, Playstationom. U odnosu na drugu hipotezu, u kojoj

smo prepostavili da starija djeca, te djeca starijih i zaposlenih roditelja, s većim brojem djece u obitelji, provode više vremena s medijima i koriste ih na različite načine (s obzirom na korištene univarijatne metode obrade podataka), možemo ju u principu podržati. Naime, pokazalo se da uistinu mediji mogu imati ulogu „trećeg roditelja“, s kojim dijete može provoditi vrijeme, a uz primjeren nadzor od strane roditelja, i na prilično konstruktivan način. Također, podržali smo i dio pretpostavke po kojoj obrazovanje roditelja može biti pozitivno povezano s trajanjem i načinom djetetova korištenja računala, ali ne i drugih vrsta medija. Opravdano je bilo pretpostaviti da će obrazovani roditelji vještije koristiti računalo i htjeti prenijeti svoje znanje djetetu. Moglo se pretpostaviti da bi obrazovaniji roditelji trebali imati različit odnos prema korištenju medija. Naime, viša razina školovanosti mogla im je omogućiti širi opseg (vjerojatno i suvremenijih) saznanja u utjecaju medija na djecu i mogućnostima korištenja medija kod djece, poglavito u slučaju računala. Primjerice, činjenicu koju smo utvrdili, da prvi program Hrvatske televizije (HRT1) preferiraju djeca obrazovanih majki ($M=1,22$), protumačili smo temeljem sadržaja programa: na ovom se programu prikazuje puno veći broj obrazovnih emisija namijenjenih djeci, pa s tog aspekta ovu tendenciju možemo smatrati razumljivom i očekivanom. Međutim, izgleda da stupanj obrazovanja roditelja malo djeluje na stavove prema medijima kao i mogućnostima korištenja medija, premda na temelju uvida u aritmetičke sredine možemo uvidjeti neke očekivane tendencije (primjerice, preferenciju edukativnih računalnih igara kod djece obrazovanih roditelja). Stoga treću hipotezu ovog istraživanja odbacujemo.

U mnogobrojnim obiteljima, djeca češće koriste medije odnosno «žive» s medijima, koji preuzimaju ulogu «odgajatelja» djece. Razlog može biti činjenica da se roditelji jednostavno preumorni da se nakon posla posvete igri s djecom; situacija je kompleksnija što je djece više. Stoga prihvaćamo i četvrtu hipotezu istraživanja, po kojoj u obiteljima s većim brojem djece djeca dugotrajnije borave s različitim vrstama medija, u odnosu na djecu iz obitelji s manjim brojem djece.

Glavni nalaz istraživanja je da se veći broj potencijalno bitnih demografskih varijabli vezanih uz djetetovu obitelj pokazao statistički značajno povezan s načinima korištenja medija i vremenom koje predškolsko dijete provodi s medijima kod kuće. Djeca predškolske dobi su u principu kod kuće izložena medijima onoliko koliko su im izloženi i roditelji. S druge strane, djeca koriste medije u ograničenoj mjeri i pod nadzorom roditelja. Djeca su kod kuće razmjerno puno izložena životu u «medijskom svijetu», nauštrb njihovih igara i aktivnosti drugih vrsta. Izgleda da stupanj obrazovanja roditelja malo djeluje na stavove prema medijima kao i mogućnostima korištenja medija. U mnogobrojnim obiteljima djeca češće koriste medije odnosno

«žive» s medijima, koji preuzimaju ulogu «odgajatelja» djece. U kontekstu kultivacijske teorije, ovi rezultati pokazuju da mediji kojima su izložena (koje konzumiraju) predškolska djeca vjerojatno imaju značajan kultivacijski utjecaj. Premda je izloženost medija predškolske djece pod nadzorom njihovih roditelja (što je potencijalno ohrabrujuć podatak), činjenica da su djeca izložena medijima koliko i njihovi roditelji, da obrazovanje roditelja bitno ne utječe na izloženost djece medijima, a da je djeci u mnogobrojnijim obiteljima medij praktički glavni odgajatelj, daje nam smjernice za kreiranje načina i smjera edukacije roditelja predškolske djece. Većim usmjeravanjem starije djece u brojnijim obiteljima da budu odgajatelji mlađoj, utjecaj medija na dijete mogao bi biti manji. Na različito obrazovane roditelje moglo bi se pokušati utjecati na različite načine, primjerice direktnim i indirektnim poticajima da dijete manje izlažu medijskom utjecaju, odnosno da ih izlažu pozitivnim medijskim utjecajima. Nadalje, možda bi dječji vrtić mogao direktno preuzeti ulogu unaprjeđivanja medijske pismenosti roditelja, poglavito «računalne pismenosti»: naime, medijska pismenost roditelja je nužan preduvjet medijskog opismenjavanja djece. Podatak da starija djeca općenito više koriste različite vrste medija, može se iskoristiti za davanje smjernica za bolje upućivanje roditelja na način izbora djeci primjerenih odgojno poželjnih medijskih sadržaja, ali i za kvalitetnije medijsko opismenjavanje djece i njihovih odgojiteljica u dječjem vrtiću. Negativni kultivacijski efekti kao što je efekt uprosječivanja (kultivacijska teorija) kao i razvijanje ponašanja djece koje nisu razvojno poželjna (teorija potreba i zadovoljenja), kao što su npr. oponašanje agresivnih modela viđenih u medijima, mogu se spriječiti ponajprije medijskim obrazovanjem odraslih. Glasovac (2010) ukazuje kako sami stručnjaci iz predškolske ustanove mogu potaknuti razvijanje medijske pismenosti roditelja: pružati informacije o medijima u kutićima za roditelje; usmeno razgovarati s roditeljima ili stručnim suradnicima; upućivati na stručne izvore koji govore o medijima i medijskom odgoju; organizirati tematske roditeljske sastanke na temu medija; davati informacije na web stranici ustanove; izdavati vlastite tiskovine na temu medijskog opismenjavanja. Također, važno je roditelje uputiti u načela medijski poželjno oblikovanih poruka za djecu u: slikovnicama (kakve ilustracije, tekst, kojim se principima voditi u odabiru odgojno poželjne slikovnice); crtanim filmovima (koje vrste nisu poželjne za dijete a koje jesu); videoigrama (koji su njihovi poželjni efekti, a koje opasnosti prijete od njih; čime se rukovoditi pri ocjeni kvalitete videoigara); korištenju televizije (mogući pozitivni i negativni utjecaji, kada treba početi gledati televiziju); računalnim i internetskim sadržajima (pozitivne strane računalnih igara, opasnosti, važnost nadzora). Televiziju nije poželjno početi gledati prije treće godine života, rano ujutro, tijekom obroka, nakon odlaska na spavanje, u dječjoj sobi, a nije poželjno kazniti dijete zabranom gledanja televizije, a djetetu je kod gledanja televiz-

ijskih sadržaja važno davati dodatna objašnjenja sve do šeste do osme godine života, kad dijete stječe sposobnost razlikovanja stvarnosti od mašte (Glasovac, 2010). Preporuke posebno važne za roditelje kada su u pitanju mediji dostupni djeci predškolske dobi mogu biti: pomoći djetetu kod odabira medijskih sadržaja; provjeriti je li sadržaj primjeren razvojnog stadiju djeteta; postaviti vremensku granicu uporabe medija; ne dopustiti da medij postane zamjena za vrijeme koje dijete treba provesti s roditeljima, ili za igru s vršnjacima; povremeno i sami roditelji trebaju s djecom konzumirati medijske sadržaje, te o njima razgovarati. Dakle, roditelji moraju imati nadzor nad djetetovim «medijskim ponašanjem» izborom medijskih sadržaja i kontrolom vremena koje djeca provode s medijima. Prednost ovog istraživanja je činjenica da je ovo relativno rijetko istraživanje kod nas vezano uz problematiku utjecaja medija na dijete predškolske dobi. Naime, za razliku od sličnih istraživanja, ono je prvenstveno usmjereno na praktične efekte i na procjenu aktualne situacije u suvremenoj praksi odgoja, obrazovanja i konteksta odrastanja predškolske djece. Također, rezultati su slični onima o kojima izvještavaju Mikić i Rukavina (2006), Mikić (2002_b), Roberts i sur. (1999). S druge strane, među manjkavostima istraživanja istaknut ćemo nabinije: nedovoljan broj podataka za jasnije sagledavanje konteksta utjecaja medija na dijete, prigodni (i relativno mali) velik i nedovoljno reprezentativan uzorak ispitanika, koji je lokaliziran na područje kontinentalnih urbanih sredina (Zagreb i Zaprešić). Sve navedeno onemogućuje ozbiljniju generalizaciju dobivenih rezultata. Konačno, nikad ne smijemo zaboraviti moguću pristranost roditelja u procjeni vlastitog djeteta i posredno, vlastitog utjecaja na dijete (dakle, ne smijemo zaboraviti činjenicu da kroz ovakva istraživanja roditelji mogu pristrano samoevaluirati vlastiti odgoj djeteta). U budućim bi istraživanjima bilo pogodno primijeniti mjerni instrument s ujednačeno zastupljenim elementima, primjerice: postojanjem i čestinom korištenja medija kod kuće, zastupljenosti pojedinih vrsta sadržaja u svim vrstama medija, stavovima prema medijima, s ujednačenim mjernim ljestvicama procjene za pojedina pitanja. S druge strane, moguće je istraživanje provesti na većem broju ispitanika te reprezentativnijem (slučajnom) uzorku, te ravnomjernije obuhvatiti više vrsta medija.

Zaključci

Mediji su u značajnoj mjeri prisutni tijekom djetetova boravka kod kuće, ali ipak u ograničenoj mjeri i pod nadzorom roditelja. Prihvatili smo u potpunosti dvije a djelomično preostale dvije od četiri početne hipoteze. Prvu smo hipotezu u potpunosti prihvatili: potvrđeno je postojanje pozitivne povezanosti između vremena korištenja tri vrste medija (televizije, radija i Interneta), kod roditelja i djece. Drugim riječima,

kod roditelja koji dugotrajnije konzumiraju ove vrste medija, to rade i njihova djeca. I drugu smo hipotezu djelomično prihvatili: utvrdili smo da u principu starija djeca, te djeca starijih i zaposlenih roditelja, s većim brojem djece u obitelji, provode više vremena s medijima i koriste ih na različite načine. S druge strane, pronašli smo pozitivnu i značajnu povezanost između razine obrazovanja roditelja i trajanja i načina djetetova korištenja računala. Treću smo hipotezu tek djelomično prihvatili: pokazalo se da se djeca roditelja više i visoke stručne spreme ne razlikuju statistički značajno u odnosu na trajanje i načine korištenja računala, kao i preostalih vrsta medija (televizija, radio, pojedini televizijski programi), u odnosu na roditelje srednje stručne spreme. Jedina statistički značajna razlika pronađena je u češćem gledanju programa HRT1 kod djece obrazovanih roditelja. Četvrtu smo hipotezu u potpunosti prihvatili: utvrdili smo razlike u varijablama percepcije načina i trajanja izloženosti djece utjecajima medija u odnosu na broj djece u obitelji: u obiteljima s većim brojem djece djeca dugotrajnije i na različite načine konzumiraju različite vrste medija (televiziju, radio, računalo) u odnosu na djecu iz obitelji s manjim brojem djece.

LITERATURA

- Ball-Rokeach, S.J., & DeFleur, M. L. (1976) «A dependency model of mass media effects». *Communication Research*, 3: 3-21.
- Boban, M., Šakić, I., & Wertag, A. (2006). „*Analiza sadržaja vodećih TV postaja u RH: učestalost i obilježja prikaza nasilja*“. U: J. Jelčić, J. Lopizić, G. Lugović, Z. Sušan, ur. *Zbornik sažetaka - 14. godišnja konferencija hrvatskih psihologa «Ljudski potencijali kroz životni vijek»*, str. 17-18. Šibenik: Hrvatsko psihološko društvo, Društvo psihologa – Šibenik.
- Bovitz, G. L., Druckman, J. N., & Lupia, A. (1997) «Stop the Press: When Can the Media Lead Public Opinion?». Paper presented at the 1997 Annual Meeting of the American Political Science Association, Washington DC.
- Eron, L. D., & Huesmann, L. R. (1986) «The role of television in the development of prosocial and antisocial behavior». U: D. Olweus, J. Block, & M. Radke-Yarrow: *The development of antisocial and prosocial behavior: reasearch, theories, and issues*. New York: Academic.
- Gerbner, G., Gross, L., Morgan, M., & Signorelli, N. (1980) «The “mainstreaming” of America: violence profile no. 11». *Journal of Communication*, 30(3): 10-29.
- Gerbner, G., Gross, L., Morgan, M., & Signorelli, N. (1981) «A curious journey into the scary world of Paul Hirsch». *Communication Reseallich*, 8: 39-72.

- Glasovac, Z. (2010) „Osnovno o medijima i njihovom mogućem utjecaju na djecu predškolske dobi“. Belišće: Dječji vrtić Maslačak, Skinuto 29.6.2010. s: <http://www.vrtic-maslacak.belisce.net/files/kutic/mediji.htm>
- Gunter, B., & McAleer, J. (1997) «Children & Television». London & New York: Routledge.
- Hawkins, R. P., & Pingree, S. (1990) «Divergent psychological processes in constructing social reality from mass media content». U: Signorielli, N., Morgan, M.: Cultivation Analysis: New Directions in Media Effects Research (str. 35-50), Newbury Park: Sage.
- Huesmann, L. R. (1986) «Psychological processes promoting the relation between exposure to media violence and aggressive behavior by the viewer», Journal of social issues, 42, 125-139.
- Huesmann, L. R., Lagerspetz, K., & Eron, L. D. (1984) «Intervening variables in the TV violence-aggression relation: Evidence from two countries». Developmental psychology, 20(5), 746-777.
- Huston, A. C., Donnerstein, E., Fairchild, H., Fashbach, N. D., Katz, P. A., Murray, J. P., Rubinstein, E. A., Wilcox, B. L., & Zuckerman, D. (1992) «Big world, small screen: the role of television in American society. Lincoln, NE: University of Nebraska.
- Ilišin, V. (2003) «Mediji u slobodnom vremenu djece i komunikacija o medijskim sadržajima», Medijska istraživanja, Zagreb, 9 (2), 9-34.
- Ilišin, V., Marinović Bobinac, A., & I Radin, F. (2001) „Dijete i mediji“. Zagreb: DZZOMM, IDIZ.
- Klapper, J. T. (1960) «The Effects of Mass Communication». New York: The Free Press.
- Lin, L. (1993) «Modeling the gratification-seeking process of television viewing». Human Communication Research. 20 (2). 224-244.
- Luo, X. (2002) Uses and gratifications theory and E-consumer behaviors: A structural equation modeling study. Journal of Interactive Advertising, 2(2), Skinuto 29.12.2008. s: <http://jiad.org/v012/n02/luo/index.html>
- Mikić, K. (2002_a) «Mediji i dječja svakidašnjica», Zapis, Zagreb, 38, skinuto 29.4.2010. s: http://www.hfs.hr/hfs/zapis_clanak_detail.asp?sif=213
- Mikić, K. (2002_b) «Medijski odgoj u vrtiću», Zapis, Zagreb, 38, skinuto 29.4.2010. s: http://www.hfs.hr/hfs/zapis_clanak_detail.asp?sif=212
- Mikić, K. (2004). «Mediji i roditelji», Zapis, Zagreb, 46, skinuto 29.4.2010. s: http://www.hfs.hr/hfs/zapis_clanak_detail.asp?sif=483

- Mikić, K. & Rukavina, A. (2006) «Djeca i mediji», Zapis, Zagreb, posebni broj, skinuto 29.4.2010. s: http://www.hfs.hr/hfs/zapis_clanak_detail.asp?sif=1604
- Morgan, M. (1986) «Television and the erosion of regional diversity». *Journal of Broadcasting and Electronic Media*, 30, 123-139.
- McCombs, M. E., & Shaw, D. L. (1993) «The Evolution of Agenda-Setting Research: Twenty-Five Years in the Marketplace of Ideas». *Journal of Communication*, 43: 58-67.
- Parke, R. D., & Slaby, R. G. (1983). "The development of aggression." U: P. H. Mussen & E. M. Hetherington: *Handbook of child psychology* (4), Socialization, personality, and social development. New York: Wiley.
- Parker, B.J. & Plank, R. E. (2000) «A uses and gratifications perspective on the Internet: As a new information source». *American Business Review*. 1(6):43-49.
- Potter, W. J. (2001) „Media Literacy“. Second Edition. London: SAGE Publication.
- Rihtar, S., Milas, G., Burušić, J. (2000) «Izloženost televiziji i percepcija političkog prostora». *Društvena istraživanja*, 9 (4-5): 567-580.
- Roberts, D. F., Foehr, U. G., Rideont, V. J., & Brodie, M. (1999) «Kids & Media». Skinuto 12.5.2009. s: <http://www.kff.org/content/1999/1535/>
- Sears, D. O. (1993). „Political Psychology.“ U: Kressel, N. J. (ur.) *Political Psychology: Classic and Contemporary Readings*. New York: Paragon House Publishers.
- Vasta, R., Haith M. M., & Miller, S. A. (1997) «Dječja psihologija». Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Zgrabljić Rotar, N. (2005) „Medijska pismenost i civilno društvo“. Sarajevo: MediaCentar.

How Parents Perceive Influence of the Media on Preschool Children?

Joško Sindik

SUMMARY

Parents play an important role in children's media literacy, and an essential prerequisite for children's media literacy is media literacy of the parents themselves. As a set of research problems we have examined: correlation between the time of using three types of media (television, radio and Internet), of parents and their children; correlation between demographic variables and variables that describe the perceptions and attitudes that parents have on the way and duration of children's exposure to the media influences; differences in variables that describe perception mode and duration of exposure of children to the influences of the media, in relation to - the level of parental education, and the number of children per family. The research was carried out in four kindergartens in the City of Zagreb and Zagreb County, where 371 parents estimated exposure of the preschool children to the media and their ways of using them, having applied the appropriately composed questionnaire 'Preschool children and the media - parents'. The results showed a positive correlation between the time the use of three types of media (television, radio and Internet), of both the parents and their children. We have found that, in principle, older children, and older and working parents with many children in the family, spend more time with media and use them in diverse ways. We have found a positive and significant correlation between the level of parental education level and the mode how child uses computer. It has been shown that children and parents with higher university degrees do not differ in relation to the duration and modes of using computers and the remaining types of media (television, radio, some television programmes), compared with parents with high school education. Finally, we have found differences in variables of perceptions of methods and duration of exposure of children to influences of the media in relation to the number of children per family in families with more children, whereby children more often, longer and in more different ways consume different types of media (television, radio, computer) in relation to children from families with fewer children.

Key words preschool children, parents, media, media literacy